

مایکل پامر

درباره خدا

مترجم

نعیمه پورمحمدی

تهران ۱۳۹۳

فهرست مطالب

سیزده	مقدمه مترجم
هدفه	مقدمه نویسنده
نوزده	استفاده از اینترنت

فصل ۱: دلیل وجودشناختی شرح

۱	مقدمه: دلیل های پیشی و پسی
۲	دلیل آنسلم: مرحله اول
۸	دلیل آنسلم: مرحله دوم
۱۳	دلیل وجودشناختی دکارت
۱۷	دو مرحله دلیل وجودشناختی: خلاصه
۱۹	انتقاد کانت به (مرحله اول) دلیل وجودشناختی
۲۰	انتقاد کانت به (مرحله دوم) دلیل وجودشناختی
۳۰	احیای دلیل وجودشناختی: فیندلی و ملکم
۳۵	کارل بارت: تفسیری الاهیاتی
۴۵	نتیجه
۵۳	پرسش ها
۵۴	منبع ها: دلیل وجودشناختی
۵۵	۱. آنسلم: دلیل وجودشناختی
۵۶	

۵۹	۲. هیتس: دلیل وجودشناختی برای اثبات وجود شیطان
۶۲	۳. دکارت: موجود مطلقاً کامل
۶۵	۴. کانت: ناممکن بودن برهان وجودشناختی
۶۹	۵. فیندلی: برهان برای رد وجود خدا
۷۲	۶. ملکم: برهان دوم وجودشناختی آنسلم
۷۷	۷. هیک: موجود ضروری
۸۲	کتاب‌های مهم
۸۲	کتابنامه

فصل ۲: دلیل جهان‌شناختی

شرح

۸۷	مقدمه: دلیلی به منزله برهانی پسینی
۸۹	قدیس توماس آکوئیناس: دلیل از راه حرکت و دلیل از راه علت
۹۱	مسئله تفسیر: علت زمانمند یا علت وجودشناختی؟
۹۶	قدیس توماس آکوئیناس: دلیل از راه امکان
۱۰۱	انتقاد (۱): اصل جهت کافی
۱۰۵	انتقاد (۲): دلیل از راه علیت
۱۱۶	انتقاد (۳): تصور موجود ضروری
۱۳۰	پرسش‌ها
۱۳۴	منبع‌ها: دلیل جهان‌شناختی
۱۳۴	۱. آکوئیناس: برهان‌های پنج گانه برای اثبات وجود خدا
۱۳۴	۲. تیلور: اصل جهت کافی
۱۳۸	۳. هیوم: اشکال‌هایی به دلیل جهان‌شناختی
۱۵۰	۴. هیوم: رابطه علت و معلول
۱۵۲	۵. کانت: ناممکن بودن برهان جهان‌شناختی
۱۵۷	کتاب‌های مهم
۱۶۳	کتابنامه
۱۶۴	

فصل ۳: دلیل از راه نظم

شرح

مقدمه

بیان دلیل (۱)

فهرست مطالب / نه

۱۷۷	دلیل (۲): استقرار و تمثیل
۱۸۲	دلیل (۳): صورت تمثیلی دلیل نظم
۱۸۸	انتقاد هیوم به دلیل نظم
۱۹۰	منحصر به فرد بودن عالم
۲۱۰	انتقاد داروین به دلیل نظم
۲۳۱	نظریه‌های نظم پس از داروینی
۲۳۸	دلیل غایت‌شناختی انسان‌انگارانه
۲۴۵	دلیل نظم به بیان سویین برن
۲۵۶	نتیجه
۲۵۸	پرسش‌ها
۲۵۹	منبع‌ها: دلیل نظم
۲۰۹	۱. پیلی: ساعت و ساعت‌ساز
۲۶۲	۲. هیوم: دلیل از راه نظم
۲۷۶	۳. داروین: وجود خدای شخصی
۲۸۰	۴. دوکینز: کارکرد چندمنظوره مورد نظر خدا
۲۹۲	۵. وارد: دیدگاه یاس آور داروین
۳۰۱	کتاب‌های مهم
۳۰۱	کتابنامه

فصل ۴: دلیل از راه معجزه‌ها

۳۰۷	شرح
۳۰۹	مقدمه
۳۱۲	دیوید هیوم: «درباره معجزه‌ها»
۳۳۰	گسترش دلیل هیوم: مک‌کینون و فلو
۳۳۷	انتقاد به هیوم (۱): قانون‌های طبیعت
۳۳۹	انتقاد به هیوم (۲): بیان تاریخی برای تأیید معجزه‌ها: فلو و سویین برن
۳۵۳	انتقاد به هیوم (۳): بیان فعل خدا
۳۵۷	انتقاد به هیوم (۴): تعریف ممکن از معجزه‌ها: هالند و تیلیش
۳۶۷	نتیجه
۳۶۸	پرسش‌ها
۳۶۹	منبع‌ها: دلیل از راه معجزه‌ها
۳۶۹	۱. هیوم: «درباره معجزه‌ها»

۳۸۳	۲. همبرگر: اصل احتمال نسبی
۳۸۷	۳. کولمن: معجزه‌ها و بخت آزمایی‌ها
۳۹۲	۴. فلو: معجزه‌ها و قابلیت تکرار
۳۹۷	۵. سوینین برن: بیانه برای تأیید معجزه‌ها
۴۰۲	۶. دایامند: معجزه‌ها و استقلال علمی
۴۰۶	کتاب‌های مهم
۴۰۶	کتابنامه

فصل ۵: دلیل اخلاقی

شرح

۴۱۱	مقدمه: ارزش‌های اخلاقی عینی و نسبی
۴۱۳	خلاصه دلیل اخلاقی
۴۱۳	قیاس ذوحدیں یوتیفرو
۴۱۸	دلیل اخلاقی کانت (۱): استقلال و وظیفه مطلق
۴۲۲	دلیل اخلاقی کانت (۲): خدا در حکم فرض مسلم فعل اخلاقی
۴۲۶	انتقادهایی به دلیل اخلاقی کانت
۴۳۶	دلیل‌های اخلاقی پس از کانتی: نظریه امر الاهی
۴۴۴	نتیجه: قانون‌های اخلاقی مطلق بدون خدا
۴۵۲	پرسش‌ها
۴۶۸	منبع‌ها: دلیل اخلاقی

۱. افلاطون: قیاس ذوحدیں یوتیفرو

۴۷۲	۲. لوئیس: قانون ذاتی
۴۷۳	۳. ایمانوئل کانت: وجود خدا در حکم فرض مسلمی از عقل عملی محض
۴۷۸	۴. جیمز ریچلز: خدا و استقلال
۴۸۶	۵. مایکل مارتین: خداناباوری، خداباوری مسیحی و تجاوز جنسی
۴۹۴	۶. کای نیلسن: اخلاق بدون خدا
۵۰۱	کتاب‌های مهم
۵۰۸	کتابنامه

فصل ۶: دلیل عمل گرایانه

شرح

۵۱۹	مقدمه
۵۲۱	
۵۲۱	

۵۲۲	دلیل عمل گرایانه پاسکال: شرط‌بندی
۵۳۳	انتقادهایی به شرط‌بندی پاسکال
۵۰۱	دلیل عمل گرایانه جیمز: اراده باور کردن
۵۷۸	خلاصه نظریه باور جیمز
۵۷۹	انتقادهایی به ویلیام جیمز
۵۹۲	اظهارات پایانی
۵۹۴	پرسش‌ها
۵۹۵	منبع‌ها: دلیل عمل گرایانه
۵۹۵	۱. پاسکال: شرط‌بندی
۵۹۵	۲. گریسلی: پیشنهاد شیطان
۶۰۰	۳. استیچ: DNA نوترکیب و شرط‌بندی پاسکالی
۶۰۱	۴. پنهوم: انتقاد به دلیل شرط‌بندی پاسکال
۶۰۴	۵. جیمز: اراده باور کردن
۶۰۷	۶. مور: عمل گرایی جیمز
۶۲۱	کتاب‌های مهم
۶۲۵	کتابنامه
۶۲۵	
۶۳۱	تقدیر و تشکر: شرح‌ها
۶۳۳	تقدیر و تشکر: منابع
۶۳۵	پیوست: دایرة المعارف آزاد فلسفه راتلیج و کتاب درباره خدا
۶۴۳	اصطلاح‌ها: انگلیسی - فارسی
۶۵۳	اصطلاح‌ها: فارسی - انگلیسی
۶۶۰	فهرست اسامی اشخاص

مقدمه مترجم

کتاب درباره خدا از آغاز جایی در میان آثار مرجع در آموزش عالی فلسفه دین برای اساتید و دانشجویان یافت. دکتر مایکل پامر که دست توانایی در نگارش آثار آموزشی دارد، در این کتاب گزارشی تحلیلی از تاریخچه و سرنوشت شش دلیل مشهور و مهم برای اثبات وجود خدا عرضه می‌کند. بهره‌گیری از ابزار آموزشی (تمرین، تصاویر، آشنایی با متفکران، آشنایی با اصطلاح‌ها، خلاصه‌ها، گزیده‌های متون کلاسیک، نمایه، پیوست‌ها، راهنمای رجوع به دایرةالمعارف‌های آزاد در اینترنت و معرفی آثار بیشتر برای مطالعه) آن را به صورت کتابی مرجع در حوزه فلسفه دین درآورده است. کتاب پیشین وی، مسائل اخلاقی^۱، نیز به متن درسی مراکز آموزشی فلسفه اخلاق تبدیل شده است. پامر قبلاً دستیار آموزشی دانشگاه مک‌مستر و دانشگاه ماربورگ بوده است. او در کالج مارلبرا و دانشگاه بریستول تحصیل کرد و سال‌های زیادی مدیر گروه دین و فلسفه در مرکز زبان منچستر بوده است. عمدۀ این کتاب ادغام سخنرانی‌هایی است که او سال‌ها پیش، نخستین‌بار در دانشگاه بریستول به عنوان بخشی از دورۀ مقدماتی فلسفه دین ایراد کرده بود؛ و بعدها به همت انتشارات راتلیج و با تجدید نظر خود او، متن آن سخنرانی‌ها به صورت کتاب درباره خدا درآمد. سایر آثار منتشر شده او عبارتند از: فلسفه هنر پل تیلیش (۱۹۸۴)، اثر شش جلدی به نام پل تیلیش: آثار اصلی

۱. پامر، مایکل، مسائل اخلاقی، ترجمه علی‌رضا آل‌بویه، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۵.

(۱۹۹۰)، دین از دیدگاه فروید و یونگ (۱۹۹۷)، و مسئله‌های اخلاقی در پژوهشی (۱۹۹۹). شش دلیل مهمی که پامر در این کتاب به تحلیل مفصل آن‌ها پرداخته است و در واقع شش فصل کتاب هستند، عبارتند از: دلیل وجودشناختی، دلیل جهان‌شناختی، دلیل از راه نظم، دلیل از راه معجزه‌ها، دلیل اخلاقی و دلیل عمل‌گرایانه. پامر در مقدمه کتاب می‌گوید: «دلیل‌های زیادی برای اثبات یا رد خدا وجود دارد و این کتاب چکیده‌ای از آن دلیل‌ها نیست؛ بلکه ارزیابی انتقادی‌ای از شش دلیل مهم بر اثبات وجود خدا در سنت الاهیاتی غربی عرضه می‌کند و پس از تحلیل خود گزیده‌هایی از برخی متن‌های اصلی مربوط به آن‌ها را اضافه می‌کند». پامر به گفته خود در گزینش متن‌های اصلی برای هر دلیل دقت زیادی کرده است تا این متن‌ها از قدیمی‌ترین روایت‌ها و انتقادها تا جدیدترین روایت‌ها و پاسخ‌ها را دربرگیرند. او در مقدمه در این باره می‌نویسد: «برخی از منبع‌ها خود را به من تحمیل می‌کردند مثل اثر آکوئیناس به نام پینچ راه، اثر پیلی درباره نظم، اثر هیوم درباره معجزه‌ها، اثر پاسکال به نام شرط‌بندی و مواردی از این دست. به این موارد قطعه‌هایی را اضافه کرده‌ام که بعضی از آن‌ها ناآشنا هستند، اما دلیل را در جهت جذابی—که شاید مخالف با جهت مورد نظر من در شرح آن دلیل است—گسترش می‌دهند. این کار از نظر من کاملاً سودمند است. به هر حال من معتقدم چیزی جای خواندن متن اصلی را نمی‌گیرد و اگر بگذاریم نویسنده‌گان سخنگوی خود باشند، بهتر از آن است که صرفاً از راه نوشته‌های دیگران با آن‌ها آشنا شویم».

پامر خود در خاتمه کتاب نتیجه‌ای کلی نمی‌گیرد و درباره وجود خدا موضعی برنامی گزیند. اصولاً موضوع این کتاب اثبات یا رد وجود خدا نیست، بلکه کفایت یا عدم کفایت دلیل‌های اثبات وجود خداست. پامر نیک می‌داند که داوری درباره دلیل به منزله داوری درباره مدعای نیست؛ زیرا مدعای تواند با دلایلی دیگر و از راههای دیگری صادق باشد. بنابراین، حاصل تحلیل و داوری خود در قلمرو دلیل را به قلمرو مدعای منتقل نمی‌کند و از گزینش موضع وجود یا عدم خدا به شدت می‌پرهیزد. از آنجا که کتاب پامر نتیجه‌ای در خاتمه ندارد و تنها به نتیجه‌هایی کوتاه در انتهای هر فصل بسته کرده است، به نظر می‌رسد در اینجا نیاز است از دستاوردهای پامر در این کتاب به صراحت سخن بگوییم.

با مروری بر داوری‌های پامر در کتاب و نیز نتیجه‌های او پس از اتمام هر دلیل می‌توان گفت که پامر با برخی از انتقادهایی که به این دلیل‌ها شده است موافق است و آن انتقادها

مقدمهٔ مترجم

کتاب دربارهٔ خدا از آغاز جایی در میان آثار مرجع در آموزش عالی فلسفهٔ دین برای اساتید و دانشجویان یافت. دکتر مایکل پامر که دست توانایی در نگارش آثار آموزشی دارد، در این کتاب گزارشی تحلیلی از تاریخچه و سرنوشت شش دلیل مشهور و مهم برای اثبات وجود خدا عرضه می‌کند. بهره‌گیری از ابزار آموزشی (تمرین، تصاویر، آشنایی با متفکران، آشنایی با اصطلاح‌ها، خلاصه‌ها، گزیده‌های متون کلاسیک، نمایه، پیوست‌ها، راهنمای رجوع به دایرةالمعارف‌های آزاد در اینترنت و معرفی آثار بیشتر برای مطالعه) آن را به صورت کتابی مرجع در حوزهٔ فلسفهٔ دین درآورده است. کتاب پیشین وی، مسائل اخلاقی^۱، نیز به متن درسی مراکز آموزشی فلسفهٔ اخلاق تبدیل شده است. پامر قبلًا دستیار آموزشی دانشگاه مک‌مستر و دانشگاه ماربورگ بوده است. او در کالج مارلبرا و دانشگاه بریستول تحصیل کرد و سال‌های زیادی مدیر گروه دین و فلسفه در مرکز زبان منچستر بوده است. عمدۀ این کتاب ادغام سخنرانی‌هایی است که او سال‌ها پیش، نخستین‌بار در دانشگاه بریستول به عنوان بخشی از دورۀ مقدماتی فلسفهٔ دین ایراد کرده بود؛ و بعدها به همت انتشارات راتلیج و با تجدید نظر خود او، متن آن سخنرانی‌ها به صورت کتاب دربارهٔ خدا درآمد. سایر آثار منتشر شده او عبارتند از: فلسفهٔ هنر پل تیلیش (۱۹۸۴)، اثر شش جلدی به نام پل تیلیش: آثار اصلی

۱. پامر، مایکل، مسائل اخلاقی، ترجمه علی‌رضا آل‌بویه، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۵.

مقدمه نویسنده

دلیل‌های زیادی برای اثبات یاردّ وجود خدا وجود دارد، و این کتاب برآن نیست که چکیده‌ای از آن دلیل‌ها باشد. کتاب حاضر ارزیابی انتقادی‌ای از شش دلیل عرضه می‌کند که بی‌شک مهم‌ترین دلیل‌ها برای اثبات وجود خدا در سنت الاهیاتی غربی هستند؛ و گزیده‌هایی از برخی متن‌های اصلی مربوط به آن‌ها را پس از تحلیل خود می‌آورد. البته این کتاب به‌ویژه برای دو دسته خوانندگان طراحی شده است: دسته نخست کسانی هستند که، خواه در سطح مدرسه و خواه در سطح دانشگاه، برنامه‌ای مطالعاتی در این حوزه آغاز کرده‌اند، و دسته دوم خوانندگان عمومی‌تری هستند که پیشینهٔ تخصصی ندارند و مایلند خود، صاحب عقیده‌ای در بحث‌های مهم و ادبیات گسترده‌این حوزه شوند. باید درباره دسته دوم از خوانندگان اضافه کنم که این کتاب به دانش اولیه فلسفه نیازی ندارد، اصطلاح‌های فنی از حداقل مطلق فراتر نرفته‌اند و من تلاش کرده‌ام که این کتاب، هماهنگ با برخی از کتاب‌های دیگر خودم، تا حد امکان خوانندگ پسند باشد.

برای رسیدن به این هدف، شکل تقریباً نامعمولی را در کتاب به کار گرفته‌ام که باید آن را در اینجا توضیح دهم. هر فصل به پنج بخش تقسیم می‌شود: ۱. شرح، ۲. پرسش‌ها، ۳. منبع‌ها، ۴. کتاب‌های مهم، و ۵. کتابنامه. امید دارم که این بخش‌ها، که بخش‌های اول و سوم مهم‌ترین آن‌ها هستند، گویا و واضح باشند. بخش شرح، خلاصه و ارزیابی خود من از دلیل مورد بحث است که در آن به وفور، تمرین‌ها و زندگینامه‌های کوتاهی آمده است

تا به خواننده کمک کند. بخش منبع‌ها، متن‌های اصلی‌ای است که در ضمن تحلیل خود، به آن‌ها ارجاع داده‌ام. بنابراین، مثلاً در بررسی دلیل وجود شناختی آنسلم در فصل ۱، از کتاب اصلی خطاب به غیر اثر آنسلم نقل می‌کنم که بعداً می‌توان آن را در بخش منبع‌ها خواند. اگر شمول این کتاب بر منبع‌های مهم، آن را به صورت کتابی آمیخته و نسبتاً نامعمول درآورده است — که بخشی از آن بسان کتاب درسی و بخشی دیگر همچون کتاب گزیده متن‌هاست — همین امر ناگزیر پرسشی در پی دارد که همه کتاب‌های منبع با آن درگیرند: چه متنی را باید برگزید؟ این امر همواره مسئله دشواری بوده است و من خود را با این حقیقت راضی کرده‌ام که لزوماً انتخاب‌های من پسند خاطر همگان را فراهم نخواهد کرد. برای نشان دادن هر منبعی پیکانی در مقابل آن گذاشته‌ام. البته برخی از منبع‌ها گزینش خود را به من تحمیل کردن: اثر آکوئیناس به نام پنج راه، اثر پیلی درباره نظم، اثر هیوم درباره معجزه‌ها، اثر پاسکال به نام شرط‌بندی و مواردی از این دست. به این‌ها قطعه‌هایی را افزوده‌ام که بعضی از آن‌ها ناآشنا هستند؛ اما دلیل مربوط را در جهت جذابی که شاید مخالف با جهت مورد نظر من در شرح آن دلیل است، گسترش می‌دهند. به اعتقاد من، این کار کاملاً سودمند است. به هر حال، معتقدم چیزی جای خواندن منبع اصلی را نمی‌گیرد و اگر بگذاریم نویسنده‌گان، سخنگوی خود باشند، بهتر از آن است که صرفاً از راه نوشته‌های دیگران با آن‌ها آشنا شویم.

عمله این کتاب، ادغام سخنرانی‌هایی است که سال‌ها پیش، نخستین بار در دانشگاه بریستل به عنوان بخشی از دوره مقدماتی فلسفه دین ایراد کردم و دومین مجموعه‌ای است که انتشارات راتلیج از سخنرانی‌های من در دانشگاه بریستل به چاپ رسانده است. تجربه همکاری من با این انتشارات در این کتاب همچون کتاب دین از دیدگاه فروید و یونگ (۱۹۹۷)، تجربه‌ای خوشایند و بی‌دردسر بوده است و به همین علت باید از چهار نفر سپاسگزاری کنم: راجر تورپ، مدیر نظارت؛ روت بورن، مدیر تولید؛ و پولین مارش، ویراستار متن. اما سپاسگزاری ویژه‌ای را به مویرا تیلور، مدیر نشر، مدیون هستم که با برداری بی‌اندازه و حُسن خلق خود، منبع دائمی تفکرات مفید و حمایت پرشور برای من بوده است. پروفسور جان هیوود توماس، کل این کتاب را خوانده است و من برای انتقادها و پیشنهادهای او ارزش زیادی قائل شده‌ام. این کتاب را با محبت به او تقدیم می‌کنم که سی سال تمام، دوست و آموزگار من بوده است.

مایکل پامر